

Llengua Egípcia I

Codi: 43621
Crèdits: 15

Titulació	Tipus	Curs	Semestre
4315555 Egiptologia	OB	1	1

Professor de contacte

Nom: Josep Cervelló Autuori

Correu electrònic: Josep.Cervello@uab.cat

Equip docent

Marc Orriols Llonch

Utilització d'idiomes a l'assignatura

Llengua vehicular majoritària: espanyol (spa)

Prerequisits

No hi ha prerequisits

Objectius

L'objectiu general d'aquest mòdul és que l'estudiant adquireixi coneixements inicials de llengua egípcia clàssica (gramàtica, escriptura) mitjançant classes teòriques i pràctiques i s'iniciï en els mètodes i tècniques filològics i lingüístics de l'egiptologia. Aquests són els continguts que haurà de treballar:

- 1) Introducció a la llengua i les escriptures egípcies: adscripció genètica i història de la llengua, característiques i usos de les escriptures i el seu desxiframent.
- 2) Iniciació a l'escriptura jeroglífica egípcia i exercicis de lectura.
- 3) Iniciació a la gramàtica de l'egipci clàssic (morfologia nominal, morfologia verbal bàsica, elements de sintaxi) i exercicis.
- 4) Lectura i anàlisi gramatical de textos literaris i funeraris en egipci clàssic de dificultat baixa-mitja (nivell inicial) en escriptura jeroglífica.
- 5) Iniciació a l'epigrafia egípcia: suports, grafies, fórmules, tipus de textos (epigrafia funerària, àulica, religiosa...).
- 6) Exercicis de lectura i anàlisi de textos epigràfics dels orígens i el Regne Antic.

Competències

- Actuar d'una manera creativa i original amb solidaritat i esperit de col·laboració científica.
- Analitzar críticament una problemàtica científica determinada en base a fonts històriques i culturals.
- Definir l'adscripció, la tipologia i les successives fases evolutives de la llengua egípcia antiga.
- Demostrar coneixements de gramàtica de les llengües de l'egipci mitjà (i l'egipci antic), neogípcia i copta.

- Identificar els diferents sistemes d'escriptura egipcis (jeroglífic, hieràtic, demòtic i copte) i conèixer els seus usos i cronologies, i, en el cas del jeroglífic, el hieràtic i el copte, també la seva paleografia, els seus signes i el seu funcionament.
- Interpretar críticament textos com fonts històriques i culturals.
- Llegir, traduir, analitzar gramaticalment, interpretar críticament i editar textos de l'egipci antic, l'egipci mitjà, neoeipcis i coptes de diferents gèneres i sobre diferents suports.
- Posseir i comprendre coneixements que aporta una base o oportunitat de ser originals en el desenvolupament i/o aplicació d'idees, sovint en un context de recerca.
- Que els estudiants siguin capaços d'integrar coneixements i enfrontar-se a la complexitat de formular judicis a partir d'una informació que, sent incompleta o limitada, inclogui reflexions sobre les responsabilitats socials i ètiques vinculades a l'aplicació dels seus coneixements i judicis.
- Valorar la qualitat, l'autoexigència, el rigor, la responsabilitat i el compromís social, tant en la formació com en el treball científic i divulgatiu.

Resultats d'aprenentatge

1. Actuar d'una manera creativa i original amb solidaritat i esperit de col·laboració científica.
2. Analitzar críticament una problemàtica científica determinada en base a fonts històriques i culturals.
3. Analitzar gramaticalment i traduir passatges de l'egipci mitjà (i l'egipci antic) de dificultat baixa-mitjana en escriptura jeroglífica.
4. Assenyalar els principals textos produïts en cadascuna de les fases evolutives de la llengua egípcia.
5. Demostrar coneixements bàsics (morfologia i sintaxi) de gramàtica de l'egipci mitjà (i la seva fase prèvia, l'egipci antic).
6. Descriure com va tenir lloc el desxiframent dels jeroglífics egipcis en el seu context històric i cultural.
7. Descriure el funcionament de la caixa d'escriptura del sistema jeroglífic i la disposició i orientació dels signes.
8. Descriure el lloc que ocupa la llengua egípcia a la classificació tipològica i genètica de les llengües antigues.
9. Distingir i situar cronològicament les diferents fases evolutives de la llengua egípcia antiga.
10. Identificar els diferents sistemes d'escriptura egipcis (jeroglífic, hieràtic, demòtic i copte) i conèixer els seus usos i cronologies.
11. Identificar els signes de l'escriptura jeroglífica i el seu valor logogràfic o fonètic amb vistes a la lectura de textos.
12. Identificar en què consisteix la transformació morfosintàctica de l'egipci al llarg de la seva història.
13. Interpretar críticament fonts textuais de l'egipci mitjà (i l'egipci antic) de dificultat baixa-mitjana.
14. Llegir, traduir, analitzar gramaticalment i interpretar textos epigràfics de l'egipci antic (orígens i Regne Antic).
15. Posseir i comprendre coneixements que aporta una base o oportunitat de ser originals en el desenvolupament i/o aplicació d'idees, sovint en un context de recerca.
16. Que els estudiants siguin capaços d'integrar coneixements i enfrontar-se a la complexitat de formular judicis a partir d'una informació que, sent incompleta o limitada, inclogui reflexions sobre les responsabilitats socials i ètiques vinculades a l'aplicació dels seus coneixements i judicis.
17. Traduir i interpretar textos de l'egipci mitjà de dificultat baixa-mitjana en escriptura jeroglífica.
18. Valorar la qualitat, l'autoexigència, el rigor, la responsabilitat i el compromís social, tant en la formació com en el treball científic i divulgatiu.

Continguts

Aquest mòdul comporta tres matèries:

- 1) Iniciació a l'escriptura jeroglífica i a la llengua egípcia clàssica
- 2) Textos egipcis clàssics (nivell inicial)
- 3) Epigrafia egípcia I (Regne Antic)

MATÈRIA 1: INICIACIÓ A L'ESCRITURA JEROGLÍFICA I A LA LLENGUA EGÍPCIA CLÀSSICA

CRÈDITS: 5

PROFS. JOSEP CERVELLÓ AUTUORI I MARC ORRIOLS I LLONCH

CALENDARI I HORARI:

Del 18 de setembre a l'11 d'octubre de 2017 (excepte el 04 d'octubre)

Cada dia 16:00-17:30 h. (Teoria)

Cada dia 18:00-19:00 h. (Pràctica)

SETMANA 1

Classes teòriques

1. La lengua egipcia: adscripción e historia

1.1. El egipcio: una lengua afroasiática

1.2. Historia de la lengua egipcia

1.2.1. La lengua egipcia en el tiempo, en el espacio y en el uso

1.2.2. De lengua sintética a lengua analítica

1.2.3. El egipcio de la primera fase: antiguo, medio o clásico y egipcio de tradición

1.2.4. El egipcio de la segunda fase: neoegipcio, demótico y copto

2. Las escrituras egipcias

2.1. La escritura jeroglífica y el jeroglífico cursivo

2.2. La escritura hierática

2.3. La escritura demótica

2.4. La escritura copta

Classes pràctiques

1. Los fonogramas monoconsonánticos

2. Los fonogramas biconsonánticos

3. Ejercicios de escritura y lectura de signos y palabras

SETMANA 2

Classes teòriques

1. Champollion y el desciframiento de la escritura jeroglífica egipcia

1.1. Antecedentes

1.1.1. Los jeroglíficos egipcios en los autores grecolatinos y coptos

1.1.2. De la Edad Media egipcia y árabe al Renacimiento y Barroco europeos

1.1.3. Ilustración y cambio de paradigma: la piedra de Rosetta

1.1.4. Thomas Young

1.2. Jean-François Champollion y el desciframiento. La Lettre à M. Dacier

2. Los signos jeroglíficos: tipología y funciones

Classes pratiques

1. Los fonogramas triconsonánticos
2. Los logogramas
3. Los determinativos
4. Los signos-raíz, los logogramas secundarios y los determinativos fonéticos
5. Orientación y disposición de los signos jeroglíficos
6. Ejercicios de escritura y lectura de signos y palabras

SETMANA 3

Classes teòriques

1. Elementos de sintaxis española (a modo de repaso)
2. Elementos de fonología del egipcio clásico. Transliteración y transcripción
3. La flexión nominal: el sustantivo
4. Los pronombres personales. El pronombre sufijo
5. Preposiciones y adverbios
6. Introducción a la sintaxis de la oración simple: los cinco tipos de oraciones
7. La oración de predicado preposicional o adverbial precedida por el auxiliar de enunciación iw.

Classes pratiques

1. Ejercicios de gramática: traducción y análisis gramatical de sintagmas y oraciones

2. PROVA DE SIGNES: DIJOURS 05/10/2017

SETMANA 4

Classes teòriques

1. La flexión nominal: coordinación y disyunción del sustantivo, aposición
2. La flexión nominal: el adjetivo calificativo
3. Los grados del adjetivo calificativo: comparativo de superioridad y superlativo absoluto y relativo
4. El pronombre dependiente
5. La oración de predicado preposicional o adverbial precedida por el auxiliar de enunciación mk
6. La oración de predicado preposicional con m y r de equivalencia
7. La oración de predicado adjetival

Classes pratiques

Ejercicios de gramática: traducción y análisis gramatical de sintagmas y oraciones

EXAMEN FINAL DE LA MATÈRIA: DILLUNS 16/10/2017

- a) Contenidos teóricos de las Semanas 1 y 2
- b) Oraciones para copiar, transliterar, traducir y analizar

MATÈRIA 2: TEXTOS EGIPCIS CLÀSSICS (NIVELL INICIAL)

CRÈDITS: 5

PROF. JOSEP CERVELLÓ AUTUORI

CALENDARI I HORARI:

Del 16 d'octubre de 2017 al 07 de febrer de 2018

DLL-DX 16:00-17:30 h.

A. PROGRAMA DE GRAMÀTICA

1. Particularidades gráficas
2. Las expresiones de mismidad, totalidad y distribución
3. Negación de la oración de predicado preposicional o adverbial
4. La expresión de inexistencia (oración de predicado adjetival con la negación nn)
5. Adjetivos y pronombres demostrativos
6. Los adjetivos nisbes
7. El nisbe n(y). El nisbe n(y) como predicado adjetival de pertenencia
8. El genitivo directo e indirecto
9. El adjetivo relativo nty: flexión y construcción. Las oraciones relativas con nty
10. La construcción nfr Hr
11. Los numerales
12. El léxico del egipcio clásico
13. Introducción a la flexión verbal
14. El infinitivo
15. La oración de predicado pseudo-verbal de infinitivo
16. La conjugación sufijal y la forma sDm=f
17. El subjuntivo
18. La oración de predicado verbal y la "ley de precedencia"
19. La forma de estado o estativo
20. La oración de predicado pseudo-verbal de estativo

B. CLASSES PRÀCTIQUES I AVALUACIÓ CONTÍNUA

1. Ejercicios de gramática: traducción y análisis gramatical de oraciones y textos
2. Traducción y análisis gramatical de pasajes escogidos de los siguientes textos clásicos:
  - 2.1. El Cuento del Náufrago
  - 2.2. El campesino elocuente (Introducción)
  - 2.3. Textos de los Ataúdes

C. EXÀMENS FINALS DE LA MATÈRIA

05/02/2018: Gramática (oraciones para transliterar, traducir y analizar)

07/02/2018: Textos (pasajes de textos vistos y no vistos en clase para transliterar, traducir y analizar)

MATÈRIA 3: EPIGRAFIA EGÍPCIA I (REGNE ANTIC)

CRÈDITS: 5

PROFS. JOSEP CERVELLÓ AUTUORI I MARC ORRIOLS I LLONCH

CALENDARI I HORARI:

Del 16 d'octubre de 2017 al 05 de febrer de 2018

DLL 17:30-19:00 h.

A. CLASSES TEÒRIQUES

1. Introducció a la epigrafia egípcia
2. Soportes y técnicas epigráficas
3. La fórmula de ofrendas
4. La titulatura faraónica
5. La expresión de filiación
6. Los títulos privados (honoríficos y administrativos)
7. La epigrafía funeraria del Reino Antiguo
8. La prosopografía

B. CLASSES PRÀCTIQUES I AVALUACIÓ CONTÍNUA

Lectura, traducción y análisis gramatical de textos epigráficos del Reino Antiguo sobre diversos soportes (muros de tumbas, estelas de falsa puerta, dinteles, estatuas), prestando especial atención a su contexto espacial (localización, iconografía relacionada) e histórico.

No hay exámenes.

Metodologia

Especificació de en què consisteix l'ACTIVITAT AUTÒNOMA DE L'ALUMNE:

- a) Estudi.

b) Treball personal: consulta de gramàtiques, diccionaris, edicions de textos i obres de referència en el camp de la filologia egípcia; realització d'exercicis d'escriptura (jeroglífica) i lectura; realització d'exercicis de gramàtica (traducció i anàlisi d'oracions); traducció i anàlisi de textos; realització de treball d'epigrafia; preparació d'intervencions a classe; dur al dia la carpeta de l'estudiant; preparació d'exàmens.

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Classes presencials teòriques i pràctiques amb suport de les TIC	120	4,8	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18
Exàmens	10	0,4	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17
Tipus: Supervisades			
Tutories de seguiment de les tres matèries que componen el mòdul	10	0,4	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18
Tipus: Autònomes			
Estudi i treball personal de l'alumne	235	9,4	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18

Avaluació

Sistema d'avaluació del mòdul

Cadascuna de les tres matèries que componen el mòdul s'avalua de manera independent. La nota final del mòdul resulta de la mitjana ponderada de les notes finals de les tres matèries.

Per superar el mòdul cal superar l'avaluació de cadascuna de les tres matèries que el componen.

En la taula, no s'especifiquen les hores de dedicació a cada activitat perquè poden variar molt d'un estudiant a un altre. Les hores totals aproximades de treball personal de l'estudiant s'especifiquen en la taula de la secció de "Metodologia".

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Intervencions a classe (lectura, traducció, anàlisi de textos...)	15%	0	0	3, 5, 7, 11, 13, 14, 15, 16, 17
Proves a classe i exàmens	70%	0	0	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17
Treball breu d'epigrafia	10%	0	0	1, 2, 3, 5, 11, 13, 14, 16, 17, 18
Tutories de seguiment i carpeta de l'estudiant	5%	0	0	1, 3, 5, 13, 14, 15, 16, 17, 18

Bibliografia

A. Introducció teòrica a la llengua i a les escriptures egípcies

Adkins, L.; Adkins, R. 2000. The Keys of Egypt. The Race to Read the Hieroglyphs. Londres: Harper-Collins (trad. esp. 2000. Las claves de Egipto. La carrera por leer los jeroglíficos. Madrid: Debate).

Allen, J.P. 2008. "The Egyptian Language" [en:] Wilkinson, R.H. (ed.) Egyptology Today. Cambridge: Cambridge University Press. P. 189-205.

Cervelló Autuori, J. 2015¹, 2016². Escrituras, lengua y cultura en el antiguo Egipto (El Espejo y la Lámpara 11). Bellaterra: Publicacions de la UAB.

Champollion, J-F. 1822. Lettre à M. Dacier relative à l'alphabet des hiéroglyphes phonétiques. París (reed. 1989. París: Fata Morgana).

Lloyd, A.B. (ed.) 2010. A Companion to Ancient Egypt. 2 vols. Oxford: Wiley-Blackwell. Parte V: Language and Literature. Vol. II: 639-778.

Parkinson, R.B. 1999. Cracking Codes: The Rosetta Stone and Decipherment. Berkeley-Los Angeles: University of California Press.

B. Gramàtiques i mètodes

Allen, J.P. 2000¹, 2010². Middle Egyptian: An Introduction to the Language and Culture of Hieroglyphs. Cambridge: Cambridge University Press.

Collier, M.; Manley, B. 1998. How to Read Egyptian Hieroglyphs. Londres: The British Museum Press (trad. esp. 2000. Introducción a los jeroglíficos egipcios. Madrid: Alianza).

Malaise, M.; Winand, J. 1999. Grammaire raisonnée de l'égyptien classique (Aegyptiaca Leodiensia 6). Lieja: Centre Informatique de Philosophie et Lettres.

Manley, B. 2012. Egyptian Hieroglyphs for Complete Beginners. Londres: Thames & Hudson.

C. Diccionaris

Erman, A.; Grapow, H. 1926-1963. Wörterbuch der ägyptischen Sprache. 7 vols. Leipzig: J. C. Hinrichs / Berlín: Akademie Verlag.

Faulkner, R. O. 1962. A Concise Dictionary of Middle Egyptian. Oxford: Griffith Institute.

Hannig, R. 1997¹, 2006⁴. Die Sprache der Pharaonen. Großes Handwörterbuch Ägyptisch-Deutsch (2800-950 v.Chr.) (Kulturgeschichte der Antiken Welt 64). Maguncia: Philipp von Zabern.

Hannig, R. 2003. Ägyptisches Wörterbuch I. Altes Reich und Erste Zwischenzeit (Hannig-Lexica 4) (Kulturgeschichte der Antiken Welt 98). Maguncia: Philipp von Zabern.

Hannig, R. 2006. Ägyptisches Wörterbuch II. Mittleres Reich und Zweite Zwischenzeit (Hannig-Lexica 5) (Kulturgeschichte der Antiken Welt 112). 2 vols. Maguncia: Philipp von Zabern.

Thesaurus Lingua Aegyptia. <http://aaew.bbaw.de/tla/servlet/TlaLogin>

Vocabulaire de l'Égyptien Ancien (VÉgA). <http://vega-vocabulaire-egyptien-ancien.fr/>

D. Exercicis i edicions i traduccions de textos

Material del mòdul (a disposició en el aula virtual).

Barguet, P. 1986. Textes de Sarcophages égyptiens du Moyen Empire (Littératures Anciennes du Proche Orient 12). París: Les Éditions du Cerf.

Blackman, A.M. 1972. Middle-Egyptian Stories (Bibliotheca Aegyptiaca 2). Bruselas: Fondation Égyptologique Reine Élisabeth.

De Buck, A. 1935-1961. The Egyptian Coffin Texts. 7 vols. Chicago: The University of Chicago Press.

De Buck, A. 1977. Egyptian Readingbook. Exercises and Middle Egyptian Texts. Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten.

Carrier, Cl. 2004. Textes des sarcophages du Moyen Empire Égyptien. 3 vols. Monaco: Rocher.

Faulkner, R.O. 2004. The Ancient Egyptian Coffin Texts. Oxford: Aris & Phillips.

Galán, J. M. 1998. Cuatro viajes en la literatura del antiguo Egipto. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

Grandet, P. 1998. Contes de l'Égypte ancienne. Paris: Hachette.

Lichtheim, M. 1973-1980. Ancient Egyptian Literature. 3 vols. Berkeley-Los Angeles-Londres: University of California Press.

López, J. 2005. Cuentos y fábulas del antiguo Egipto (Pliegos de Oriente 9). Madrid-Barcelona: Trotta-Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona.

Parkinson, R.B. 1991. The Tale of the Eloquent Peasant. Oxford: Griffith Institute.

Parkinson, R.B. 1997. The Tale of Sinuhe and Other Ancient Egyptian Poems. 1940-1640 BC. Oxford: Oxford University Press.

E. Epigrafia (Regne Antic) (estudis, edicions i traduccions de textos)

The Australian Centre for Egyptology - Reports (serie).

Baer, K. 1960. Rank and Title in the Old Kingdom. The Structure of the Egyptian Administration in the Fifth and Sixth Dynasties. Chicago: The University of Chicago Press.

Barbotin, Ch. 2005. La voix des hiéroglyphes. Promenade au département des antiquités égyptiennes du musée du Louvre. Paris: Kheops-Muséedu Louvre.

Barta, W. 1963. Die altägyptische Opferliste von der Frühzeit bis zur Griechisch-Römischen Epoche (MÄS 3). Munich.

Barta, W. 1968. Aufbau und Bedeutung des altägyptischen Opferformel (Ägyptologische Forschungen 24). Glückstadt.

Baud, M. 1999. Famille royale et pouvoir sous l'Ancien Empire égyptienne (BdÉ 126). El Cairo: IFAO.

von Beckerath, J. 1999. Handbuch der altägyptischen Königsnamen (Münchner Ägyptologische Studien 49). Maguncia: Philippvon Zabern.

Caminos, R.A.; Fischer, H.G. 1976. Ancient Egyptian Epigraphy and Paleography. The Recording of Inscriptions and Scenes in Tombs and Temples. Nueva York: The Metropolitan Museum of Art.

Edel, E. 1981. Hieroglyphische Inschriften des Alten Reiches (ARWAW 67). Opladen: Westdeutscher Verlag.

Fischer, H.G. 1986. L'écriture et l'art de l'Égypte ancienne. Quatre leçons sur la paléographie et l'epigraphie pharaoniques. Paris: PUF.

Jones, D. 2000. An Index of Ancient Egyptian Titles, Epithets and Phrases of the Old Kingdom (BAR International Series 866). 2 vols. Oxford: Archaeopress.

- Kanawati, N. 1977. *The Egyptian Administration in the Old Kingdom: Evidence on its Economic Decline*. Warminster: Aris & Phillips.
- Kanawati, N. 1980. *Governmental Reforms in Old Kingdom Egypt*. Warminster: Aris & Phillips.
- Kanawati, N. 2003. *Conspiracies in the Egyptian Palace. Unis to Pepy I*. Londres-Nueva York: Routledge.
- Koefoed-Petersen, O. 1948. *Les stèles égyptiennes (Publications de la Glyptothèque Ny Carlsberg 1)*. Copenhagen.
- Lapp, G. 1986. *Die Opferformel des Alten Reiches (DAIK-Sonderschrift 21)*. Maguncia.
- Leprohon, R. J. 2013. *The Great Name. Ancient Egyptian Royal Titulary (Writings from the Ancient World 29)*. Atlanta: Society of Biblical Literature.
- Lichtheim, M. 1988. *Ancient Egyptian Autobiographies Chiefly of the Middle Kingdom. A Study and an Anthology (Orbis Biblicus et Orientalis 84)*. Friburgo: Universitätsverlag-Gotinga: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Moreno García, J.M. (ed.) 2013. *Ancient Egyptian Administration (Handbuch der Orientalistik 104)*. Leiden-Boston: Brill.
- Parkinson, R.B. 1991. *Voices from Ancient Egypt. An Anthology of Middle Kingdom Writings*. Londres: British Museum Press.
- Ranke, H. 1952. *Die ägyptischen Personennamen. 2 vols*. Glückstadt-Hambourg: J.J. Augustin.
- Roccati, A. 1982. *La littérature historique sous l'Ancien Empire égyptien (Littératures Anciennes du Proche Orient 11)*. Paris: Les Éditions du Cerf.
- Roth, A.M. 1991. *Egyptian Phyles in the Old Kingdom. The Evolution of a System of Social Organization (SAOC 48)*. Chicago: The Oriental Institute.
- Quirke, S.J. 1990. *Who Were the Pharaohs? A History of their Names with a List of their Cartouches*. Londres: British Museum Press.
- Sethe, K. 1933. *Urkunden des ägyptischen Altertums, I: Urkunden des Alten Reichs*. Leipzig: J.C. Hinrichs.
- Strudwick, N. 1985. *The Administration of Egypt in the Old Kingdom. The Highest Titles and their Holders (Studies in Egyptology)*. Londres: KPI.
- Strudwick, N.C. 2005. *Texts from the Pyramid Age (Writings from the Ancient World 16)*. Atlanta: Society of Biblical Literature.
- Ziegler, C. 1990. *Catalogue des stèles, peintures et reliefs égyptiens de l'Ancien Empire et de la Première Période Intermédiaire. Vers 2686-2040 avant J.-C. (Musée du Louvre, Département des Antiquités Égyptiennes)*. Paris: Editions de la Réunion des musées nationaux.